

Předmět vědy o národohospodářské politice

Václav CHYTIL

Prof. JUDr. Václav Chytil (3.11.1907–15.9.1980) patří k výrazným osobnostem právnické fakulty Masarykovy univerzity. Byl jedním z nadaných žáků profesora K. Engliše. V roce 1932 absolvoval právnickou fakultu MU. Ve 30-tých letech působil na fakultě jako docent pro obor národního hospodářství a národohospodářské nauky a politiky. Řádným univerzitním profesorem byl jmenován v roce 1945. Po únoru 1948 však ztrácí své společenské postavení a na základě obvinění z velezraždy je odsouzen ke trestu odnětí svobody na dobu dvanácti let. Na akademickou půdu se vrací po rehabilitaci v roce 1968. Krátce přednáší na katedře politické ekonomie na Karlově univerzitě v Praze.

Je autorem řady odborných článků a statí. K jeho nejznámější práci patří: „Univerzalizmus jako metoda hospodářské vědy (1938) a Vlny hospodářské konjunktury (1939). Kromě toho v jeho pozůstalosti se nachází řada nerepublikovaných rukopisů. Uváděný text je jednou z částí cyklu přednášek o národohospodářské politice.“

Na první pohled se považuje za zřejmé, že vyčerpávajícím předmětem vědy o národohospodářské politice je – **národohospodářská politika**. Takže je prvořadým a jediným úkolem autora pojednávajícího o této věci, aby definoval empirickou skutečnost „národohospodářská politika“. Tím budou zjevné hranice této vědy a určen její úkol a obsah. Nanejvýš se bude od autora požadovat aby vysvětlil vztah tradičně tzv. „národohospodářské teorie“ k vědě o národohospodářské politice a naopak.

Národohospodářská politika neboli společensko-ekonomická politika je jen částí celkové politiky. Není jedinou politikou. Je jedním z křídel rozměrného vějíře politické činnosti, vějířem v němž všechna jednotlivá křídla národního státu se sbíhají v bodě, ve kterém drží vějíř subjekt veškeré politické činnosti, držitel politické moci ve státě, stát. (Termínu „stát“, „společnost“, „obec“, „polis“, se užívá v několika významech, z nichž do očí bije rozdíl mezi státem, obcí, společností, polis atd. ve smyslu subjektivity aktivity (vrchnostenské) upravující, ovládající stát, obec, společnost, polis ve smyslu regulovaného, ovládaného společenského tělesa).

To by jistě nevdalo, aby se nemohla s úspěchem pěstovat věda o národohospodářské politice tak, že by jejím jediným a výlučným předmětem byla „národohospodářská politika“, kdyby nebylo zcela podstatných obsahových souvislostí

mezi ní a ostatními druhy politik. Tedy nikoliv pouze ta zmíněná souvislost, že všechny druhy politik jsou aktivitou jednoho a téhož subjektu: státu. Školská politika státu je stejně jeho politikou jako zdravotní a produktivní politika, z nichž poslední hned na první pohled každý označí za druh národohospodářské politiky. Určité zásahy školské politiky stejně jako zdravotní nebo populační politiky mohou však, a to někdy dokonce velmi silně a dlouhodobě, ovlivnit stav národního hospodářství ve společnosti a důsledkem toho i například produktivní politiku, která musí s tímto stavem počítat. Může s tímto stavem souhlasit anebo nesouhlasit a podle toho nepožadovat anebo požadovat změnu v oblasti školské, zdravotní, populační a jiné politiky ve státě.

Podobně určité zásahy z národohospodářské strany, například už uvedené produktivní politiky (změny v místním rozložení výroby, ve struktuře výroby), mohou vyvolat závažné změny ve stavu zdraví, vzdělanosti, populace národa a tím vyvolat požadavky vůči školské, zdravotní a jiné politice státu.

Existenci těchto souvislostí (zhusta vzájemných) mezi jednotlivými druhy či odvětvími státní politiky, resp. mezi faktickým stavem v oblastech, o které tato jednotlivé politiky pečují, je dáno, že věda o národohospodářské politice **nemůže mít za svůj vědní předmět pouze a jedině „národohospodářskou politiku“**. Kdyby se omezila pouze na ni, neviděla by uvedených souvislostí ani by neviděla celý souhrn faktorů, určující stav a vývoj národohospodářského tělesa ve společnosti a nakonec společnosti celé. Nebyla by sto vyložit tento stav a vývoj a ani pochopit národohospodářskou politiku, její změny i sám obsah. To bude dostatečně objasněno až vlastním výkladem o národohospodářské politice.

Z uvedeného plyne ten překvapující závěr, že podle autora tohoto pojednání je tedy předmětem vědy o národohospodářské politice **veškerá státní politika**. Tento názor je překvapující a jistě na první pohled jen se značnými rozpaky přijatelný již proto, že věda o národohospodářské politice, vindikující pro sebe tak rozsáhlé úzami společenské empirie, by spadla v jedno s jakousi pansofistickou politologií.

Tak tomu bylo tehdy, kdyby obsah vědy, tedy to, co bude poznatkovým ziskem vědy, byl dán předmětem vědy v onom primitivním pojetí, podle něhož celé skutečno se skládá z jednotlivých druhů skutečna jaksi vedle sebe existujících (nerosty, rostliny, živočichové std.), jímž pak odpovídají jednotlivé druhy věd (geologie, botanika, zoologie), definované a tedy jedna od druhé ohraničené pouze svým předmětem: oním druhem či onou výsečí skutečnosti. **Předmětem empirické vědy (a národohospodářská věda je empirická věda) je určitý výsek skutečnosti, kdežto obsahem vědy, t.j. poznatkovým důsledkem vědy, jsou vědecké poznatky, získané o oné skutečnosti „očima té které vědy“**. Jinými slovy, různé vědy se dívají na případně též empirický předmět jinými očima, dívají se na něj z jiného hlediska. Věda o národohospodářské politice se dívá na řečenou oblast veškeré politiky „očima národohospodáře“, čímž jest prozatím řečeno, že není a nemůže být považováno za onu pansofistickou politologii. Je tomu obdobně jako například s fyzikou a chemií, kterých předmětem je jistá skutečnost, jenže každá „z jiného hlediska“, (Věda může

být definována a tím také ohraničená od jiné vědy pouze svým předmětem toliko tehdy, dívá-li se stejnými očima, má-li stejné hledisko jako tato jiná věda). Není pak samostatnou vědou proto, že by měla svou samostatnost „ze sebe“: má ji jen díky nutné dělbě vědecké práce. Botanika stejně jako mineralogie nebo zoologie chtějí popsat (t.j. konstatovat a pojmově utřídit) přírodu, takže tvoří jen částí přírodopisu. Kdyby nebyla příroda tak rozmanitá, nemluvilo by se ani o těchto jednotlivých přírodopisných vědách.

Čím však jsou dány ony specifické „vědecké oči“, ona „vědecká hlediska“, která teprve spolu s předmětem vědy zakládají hranice té které vědy? Jsou dány **základním, vědu konstituujícím problémem**, jinými slovy ústředním úkolem, který se věda jakožto poznávací proces staví. „Očima“ svých **základních problémů** „vidí“ několi věd na **témže empirickém předmětu** každá z nich cosi jiného. Týž empirický předmět (budova) se jim myšlenkově přeměňuje v **jiný myšlenkový (vědní) předmět**. Táž budova je pro vědu o umění esteticko-kulturním předmětem (výtvárným dílem), pro stavební technologii stavitelským produktem (stavbou), pro politickou ekonomii investicí atd. Očima historika umění i očima milovníka umění je Picassovo plátno uměleckým dílem, očima národohospodáře je statkem a případně investicí, kupuje-li plátno stát pro galerii. (Italský politický ekonom vidí dodnes, ba právě dnes v Michelangelovi významného tvůrce nepřímého vývozu a tím podporovatele aktiva platební bilance, i když též politický ekonom, v roli diváka vidí v Michelangelovi titana výtvarného umění.)

V případech, které sme uvedli, záleží tedy na ústředním, vědu konstituujícím problému, jinými slovy na tom, **co chceme vědět v rámci té které vědy**. Teprve z toho plyne i rozsah předmětu vědy i její základní metody i pojmová výzbroj. Tím je pochopitelně ohraničen i obsah vědy.

Co je **základním poznatkovým cílem vědy a tedy i nauky o národohospodářské politice**? Nejobecněji formulováno, věda o národohospodářské politice má za úkol **zjišťovat, t.j. popsat a pojmově utřídit akty národohospodářské politiky státu a vyložit je, t.j. nalézt příčiny a důvody těchto aktů**. (explikativní úkol)

Je to teprve tento **explikativní úkol vědy o národohospodářské politice, ono „proč?“ státy v určité době a v určitých místních podmínkách uskutečňovaly a uskutečňují určité akty svých národohospodářských politik, co vede k tomu, že za předmět zkoumání nelze považovat jedině a pouze onu empirickou výseč státní politiky, kterou nazýváme „národohospodářskou politikou“**, jak ji budeme později definovat, až k tomu vytvoříme potřebné myšlenkové předpoklady.

Tento **explikativní úkol, jehož obecná formulace je v otázce „proč je to, co jest, takové jaké jest“** (a již předchází např. konstatování: stát zavádí vývozní clo na určité zboží a chceme vědět, proč tak činí), vede však k dalšímu rozšíření předmětu vědy o národohospodářské politice. Při tom od usum delfini podotýkám, že „**předmětem vědy**“ rozumějme prostě všechno to, čeho si musí věda všimnout v dané empirické skutečnosti, aby mohla splnit svůj úkol vědy, jinými

slovy řešit svůj konstituující problém.

Stát jakožto autor státních politických aktů je vždy uprostřed daných **materiálních** skutečností (daných přírodních podmínek, daného stupně technologie, dopravy) a **daných immateriálních** skutečností (daného subjektivního hodnocení spotřebitelů, existujících filozofických, politologických, politicko-ekonomických teorií, daných postavení a napětí mezi společenskými třídami, atd.) Všechny tyto skutečnosti podmiňují, ovlivňují a usměrňují jednotlivé akty státní politiky, tedy také akty národohospodářské politiky; nelze uspokojivě vyložit národohospodářskou liberalistickou politiku státu v 18. a 19. století bez zřetele ke stavu tehdejších materiálních podmínek ani bez zřetele k tehdejší národohospodářské, politologické a filozofické literatuře, která byla jejich obrazem.

K předmětu vědy o národohospodářské politice tedy patří z dané hmotné i nehmotné skutečnosti (myslenka je také skutečností) **všechno**, co je na ní „viditelné“ očima národohospodáře, přesněji řečeno, **co má relevanci pro výklad národohospodářských aktů státu**. Tedy nikoliv pouze ostatní druhy státní politiky, nýbrž **celá materiální i immateriální skutečnost**, její stav a změny, **pokud** jsou závažné pro řešení uvedeného ústředního problému. Smysl onoho „pokud“ nabude na jasnosti během dalšího výkladu.

A zde se dostáváme k místu, je vhodné pojednat o vztahu mezi tradiční tzv. „národohospodářskou teorií“ a „vědou o národohospodářské politice“.

„Národohospodářská teorie“ je jakákoliv jiná teorie (například teorie pohybu nebeských těles nebo teorie o slučování nebo rozlučování prvků) danou skutečností ve smyslu myšlenek v tom kterém dějinném okamžiku daných, dílem nesporných, dílem sporných neustále se dialekticky vyvíjejících a vždy navazujících na danou skutečnost, kterou chtějí pojmově zachytit a vyložit. Jsou k dispozici každé generaci, podobně jako jsou jí k dispozici různé statky ve skladech a různé služby pohotových lidí. Knihovny jsou sklady myšlenek a poznatků, vědeckí odborníci jsou lidé pohotově poskytovat myšlenkové služby. Je tedy **národohospodářská teorie k dispozici také autorům národohospodářské státní politiky**, i když u národohospodářské (jako každé jiné) teorie je v jednom ohledu situace odlišná, než u ostatních statků a služeb; u těchto si přejeme, aby jich bylo hodně co do sortimentu „na výběr“, nikoliv však u vědeckých myšlenek. Neboť jsou-li také na výběr, je to svědectvím rozpornosti a tedy značné nespolehlivosti vědy.

Z nepopiratelného faktu, že národohospodářsko-politické akty státu jsou ovlivňovány oněmi názory, převzatými z oblasti národohospodářské teorie, vyplývá již samo sebou, že se národohospodářská teorie stává svou relevantní částí, t.j. tou částí, která ovlivnila zkoumaný konkrétní politicko-ekonomický akt státu (např. devalvací nebo valorizaci měny), vytvoření určité národohospodářské instituce apod. (předmětem vědy o národohospodářské politice). Tímto způsobem si tato věda „nasává“ z národohospodářské teorie pro svůj explikativní úkol ty názory, které ovlivnily určitou národohospodářskou politiku, a je tedy v tomto ohledu jakýmsi konkretizovaným opakováním příslušného teoretického názoru. Nelze například vyložit začátky mě-

nové politiky našeho státu bez výkladu kvantitativní teorie peněz, která tuto politiku tehdy ovládla (v letech 1919–22 tzv. Rašínova měnová reforma.)

Způsobem, jímž nakládá věda o národohospodářské politice s jednotlivými názory národohospodářské teorie, je však podstatně jiný, než s nimi nakládá národohospodářská teorie uvnitř sebe sama. Rozdíl není pouze v tom, že pro vědu o národohospodářské politice zůstává mimo **pozorovací pole** celá ona oblast národohospodářské teorie (byť uvnitř ní považována za sebedůležitější a nejintenzivnější přitahující pozornost teoretiku), která se neprojevuje a případně ani nemůže se projevit jako **ovlivňující faktor při národohospodářské politice**. Tedy např. všechny teorie včetně teoretických sporů, točících se okolo marginalizmu v oblasti teorie hodnoty a ceny a pod.

Základní rozdíl je v tom, že věda o národohospodářské politice konstatuje a tedy přejímá určitý teoretický názor jako **ovlivňující faktora tedy fakt** bez ohledu na jeho teoretickou správnost, spornost nebo nespornost, jeho budoucí teoretický osud. Jí přísluší pouze posoudit úlohu určitého názoru, jakožto ovlivňujícího faktoru (byť byl v oblasti teorie sporný nebo se ukázal později jako nesprávný). Naše jednání, a to nejen tehdy, jednáme-li jako soukromníci, nýbrž i tehdy, jednáme-li jakožto společenský orgán, jsou ovlivňovány nejen nesprávnými názory, pravdivými poznatky, nýbrž i omyly, nesprávnými míněními a nepravdami. Zcela jinak si počíná teorie, která hledá správnost a pravdivost svých myšlekových produktů, nahrazuje nesprávné za správné, nepravdivé za pravdivé, méně pravděpodobné za více pravděpodobné. Vývoj teoreticko vědecké sféry se však stává ovlivňujícím faktorem a tedy přeměňuje se v materiální sílu nikoliv tím okamžikem, kdy uvnitř teorie byly vystřídány jedny názory za druhé nebo doplněny druhými, nýbrž teprve tehdy, kdy došlo k jejich realizaci, t.j. až tehdy, kdy a kde se staly ovlivňujícím faktorem v myslích autorů jednotlivých národohospodářsko-politických zásahů.

redakci provedla Tatiana MACHALOVÁ